

Nr 31.

Af herr friherre **Palmstierna**, om skrifvelse till Kungl. Maj:t, angående beredande af möjlighet för vissa samhällen att på mindre betungande villkor med full äganderätt komma i besittning af gatumark, som upplåtits till allmänt begagnande.

I det förslag till lag angående stadsplan och tomtindelning, som den 19 mars 1904 afgafs af särskildt förordnade kommitterade, och som ligger till grund för nu gällande stadsplanelag, stadgas i § 3 sålunda:

»Är stadsplan fastställd på ansökan af samhälle, skall bebyggd eller obebyggd mark, som erfordras för de i planen upptagna gator, torg och andra allmänna platser, när samhället det begär, mot ersättning afstås till samhället. Härvid skola de i förordningen angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof gifna föreskrifter äga motsvarande tillämpning, dock att, där ersättning skall utgå ej blott för marken, särskildt värde skall åsättas denna.

Ingår till allmänt begagnande upplåten väg eller plats i område, som sålunda skall afstås, må ersättning därför icke utgå. Uppstår tvist, huruvida väg eller plats är af beskaffenhet att böra afstås utan ersättning, varde i afbidan på tvistens afgörande särskildt värde satt å det område, tvisten gäller.»

Af kommitterade föreslås alltså i andra stycket af ofvan anförda paragraf, att till allmänt begagnande upplåten mark skall, i den mån den sammanfaller med gatumark, utan ersättning afstås till samhället, vare sig den utgöres af allmän väg eller af enskild till allmän trafik upplåten väg. Såsom motivering för sitt sålunda framställda förslag anförde kommitterade följande:

»Om till allmänt begagnande redan upplåten väg eller plats ingår i område, som skall afstås till gata eller allmän plats, synes ersättning därför icke böra utgå. Ifråga om allmän väg eller sådan, som uttagits af oskifto, torde detta utan vidare vara klart, men äfven om marken tillhör enskild, tillfogas honom icke någon orätt genom ett sådant stadgande, som naturligen icke afser ett mera tillfälligt upplåtande, utan ett stadigvarande begagnande under längre tid. Den enskilde får ju begagna marken på samma sätt som förut, och underhållsskyldigheten öfverflyttas på samhället eller annan vederbörande. I de flesta fall torde dessutom, där ej jordägaren redan förut vid tomtförsäljning tillgodoräknat sig ersättning jämväl för vägmarken, fastställandet af stadsplan bereda honom möjlighet att genom försäljning af tomter erhålla godtgörelse äfvan för vägmarken.

Saknaden i nu gällande lagstiftning af bestämmelser i antydd riktning har åtminstone i ett fall, som kommit till kommitterades kännedom, medfört att, efter det en jordägare sålt tomter med rätt till fri utfartsväg utmed af honom anlagda gator, det samhälle, som sedermera bildats å området för att blifva i tillfälle använda gatorna till samhällets behof nödgats att med ett högst afsevärdt belopp inlösa dem från jordägaren.

Uppkommer tvist, huruvida väg eller plats skall afstås utan ersättning, tillhör det domstol att afgöra densamma. I § 14 expropriationsförordningen stadgas, att af jordägare väckt fråga om skyldighet att, där endast del af jord eller lägenhet skall afstås, lösa hela lägenheten skall af rätten afgöras, innan nämnden sättes. Till förekommande af onödig tidsutdräkt har för nu föreliggande fall föreslagits, att i afbidan på tvistens afgörande särskildt värde skall sättas å det område, tvisten gäller. Att utsträcka detta förfarande till alla vid expropriation för stadsplans genomförande förekommande fall låter sig lämpligen icke göra, då värdesättningen ju måste ske efter väsentligen olika grunder, om hela ägoområdet eller endast en del därpå skall inlösas.

Att de i denna § meddelade föreskrifter skola tillämpas jämväl med afseende å genomförandet af stadsplaner, å hvilka fastställelse vid lagens trädande i kraft redan meddelats, torde utan vidare vara klart.»

Vid förslaget anmälning i statsrådet den 29 september 1905 ansåg sig emellertid statsrådet och chefen för justitiedepartementet icke kunna tillstyrka ett oförändradt framläggande af kommitterades förslag i denna punkt. Vid den omarbetning, som detsamma inom justitiedepartementet undergått, hade förevarande stadgande ersatts dels af lagens nuvarande nionde paragraf, som föreskrifver, att allmän väg, som enligt fastställd stadsplan ingår i gatumark, utan ersättning skall tillfalla staden, dels af

stadgandena i tjugonde paragrafen, att om gatumark, som af staden skall lösas, förut enligt särskildt aftal varit upplåten till enskild utfartsväg eller till allmänt begagnande, vid ersättnings bestämmande hänsyn skall tagas till sådant förhållande.

Departementschefen motiverade denna afvikelse från kommitterades förslag sålunda:

»Enligt kommitterades förslag skulle ersättning icke utgå för väg eller plats, som upplåtits till allmänt begagnande. I flera af de afgifna utlåtandena hafva betänkligheter uttalats emot ett så vidsträckt stadgande. Särskildt har anmärkts, att därunder icke borde inbegripas väg, som varit tillgänglig, utan att rättighet därtill förefunnits, ej heller väg, som upplåtits före lagens ikraftträdande, eller för hvars upplåtande jordägaren ej varit i tillfälle skaffa sig ersättning genom försäljande af tomter eller på annat sätt. Dessa betänkligheter torde äga sitt berättigande, och då härtill kommer, att svårighet mången gång torde möta att rätt uppdraga gränserna mellan ett tillfälligt begagnande och stadigvarande upplåtande, har stadgandet ansetts böra omfatta allenast allmän väg, hvaremot i § 21 införts föreskrift för expropriationsnämnd att, där mark af ägaren upplåtits till enskild utfartsväg eller allmänt begagnande, vid ersättnings bestämmande taga hänsyn till sådant förhållande. Genom ett stadgande med så inskränkt räckvidd, som därtill lämnar nämnden tillfälle att beakta omständigheterna i hvarje särskildt fall, torde icke någon jordägars rätt trädas för när».

De sålunda föreslagna stadgandena lämnades vid den följande granskningen inom högsta domstolen utan anmärkning. I oförändradt skick ingingo de vidare i det förslag till lag om stadsplan och tomtindelning, som år 1907 förelades Riksdagen, och blefvo af det särskilda utskottet utan vidare omnämmande tillstyrkta samt af Riksdagens båda kamrar antagna.

Emellertid ha dessa stadganden, i den mån stadsplanelagen börjat tillämpas, väckt bekymmer i synnerhet hos de mindre samhällenas inbyggare, och de ha äfven till följd häraf vid föregående års Riksdag varit föremål för ändringsförslag.

Under anförande af exempel från 15 platser framhöll jag i motion N:o 17 uti Riksdagens Andra kammare förra året att stadsplanelagens omförmälda bestämmelser framför allt drabba de mindre samhällen, hvilkas snabba tillväxt utgör ett af de mest typiska dragen i den svenska stadsbildningsprocessen.

Nyligen har äfven municipalnämndens ordförande i *Kjeflinge* uti Svenska Stadsförbundets tidskrift offentliggjort en skildring af förhållandena

i detta samhälle, som är belysande nog. Uti försäljningskontraktet heter det:

»Gatan, 25 fot bred, skall till halfva dess bredd utmed försålda tomten iståndsättas och årligen underhållas af köparen eller dennes rättsinnehafvare, »och upplåtes nämnda gata till allmän kör- och gångbana». Ofvan nämnda punkt står äfven upptagen i de flesta köpekontrakt som af tomt-säljaren utfärdats.

Striden om gatorna har likväl varit hårdnackad, som framgår af artikeln, hvilken lyder:

»Någon tid efter municipalsamhällets bildande inkom emellertid gatuägaren till municipalnämnden med en anhållan om ersättning för gatorna. Denna anhållan afslogs af det skäl, att någon nämnvärd ersättningsskyldighet, på grund af ofvannämnda passus i kontrakten, ej ansågs föreligga; samhällets innevånare kände sig helt naturligt upprörda öfver gatuägarens tillvägagående. I stället för att, såsom man hade kunnat vänta, till samhället öfverlåta den fullkomligt värdelösa rätt till gatorna, som han hade kvar, då han vid de mycket vinstgivande tomtförsäljningarna *afhändt sig nyttjanderätten till desamma*, har upprepade försök gjorts att trakassera samhället för att därigenom framtvinga oskäligen ersättning.

Sedan upprättad stadsplan blifvit af Kungl. Maj:t fastställd, ingick samhället, för att få frågan löst, på våren 1906 till Rönnebergs-, Onsjö- och Harjagers häradsrätt med anhållan, att en särskild nämnd måtte tillsättas för bestämmande af ersättning för ifrågavarande c:a 5,000 kv.-meter gatumark. Gatuägaren ville då ej ingå i svaromål och begagnade som förevändning, att municipalsamhället ej erhållit Kungl. Maj:ts tillåtelse att exproprieras.

Då emellertid gatorna voro i ett fullkomligt oftrafikabelt skick och de i desamma förut på gatuägarens föranstaltande nedlagda kloakledningarna voro odugliga och samhället alltså var i fara att blifva förpestadt, beslöt municipalsamhället att iordningställa gatorna och nedlägga nya kloakledningar.

Hos Kungl. Maj:ts befallningshafvande begärde gatuägaren förståndigande för samhället att borttaga kloakledningarna och upphöra med gatuarbetet, men afslogs denna ansökan såväl hos Konungens befallningshafvande som sedermera i Kungl. Hofrätten och hos Kungl. Maj:t.

År 1907 försökte en hästhandlare i Eslöf, som nu blifvit ägare af gatorna, att afstänga dem, men arbetet utfördes ej bättre än att stängslen föllo ned efter ett par dagar. År 1908 hade gatorna ånyo bytt om ägare och begärde då denne hos häradsrätten, att en expropriationsnämnd skulle

tillsättas för att få ersättningsfrågan löst. Municipalsamhället måste då motsätta sig expropriationsförfarandet, emedan stadsplanen på grund af den nya stadsplanelagen var under omarbetning och man alltså ej med bestämdhet visste, hvilka gatuområden som municipalsamhället skulle komma att lösa. På af municipalsamhället anförda skäl afslogs denna ansökan såväl hos häradsrätten som hos Kungl. hofrätten och hos Kungl. Maj:t. Tydligen för att påskynda afgörandet lät den tillfällige ägaren en natt under sommaren 1908 med starka järnstativ i betongjutning afstånga gatorna. På uppdrag af municipalnämnden borttogos emellertid dessa stängsel redan följande morgon. Öfver dessa åtgärder anhängiggjorde ägaren åtal, men fäste häradsrätten därvid intet afseende. Hos Kungl. hofrätten, där ägaren fullföljde sin talan, föll det utslag, att enär gatorna sedan många år varit upplåtna för allmänt begagnande, kunde något afseende ej fästas vid besvären. Detta ärende hvilar nu hos Kungl. Maj:t. Vid exekutiv auktion den 15 d:s försåldes gatorna till en i Hörby bosatt person för inteckningsbeloppet Kr. 40,000:—.

Af ofvanstående i största korthet sammanfattade sakförhållande framgår med all önskvärd tydlighet, huru nödvändigt det är att hithörande frågor vinna våra lagstiftande myndigheters beaktande. I stadsplanelagens § 20 står visserligen, att expropriationsnämnden är skyldig att vid ersättningsbestämmande taga hänsyn till om gatorna förut äro utlagda till allmänt begagnande, men synes det mig, som om detta uttryck vore något sväfvande. I huru hög grad en expropriationsnämnd tager denna hänsyn kan man aldrig på förhand veta. Hade en motion vid årets riksdag om ändring i stadsplanelagen, i syfte att gatumark af här nämndt slag kostnadsfritt skulle tillfalla samhället, äfven vunnit 1:sta kammarens godkännande och regeringens sanktion, hade därmed mycket varit vunnit. Man får ju hoppas att frågan ånyo upptages vid kommande riksdag och då med lyckligare resultat.»

Det första bebyggandet och planeringen i samhällena har vanligen skett utan särskild omtanke från samhället själf, och vederbörande jordägare, hvilkas sträfvän alltför ofta endast varit att föryttra tomtmark, ha ej heller funnit anledning ingripa. Visserligen har man numera vid anläggning af villasamhällen i närheten af de största städerna på sina håll uppgjort en sammanhängande plan för vägar och aflopp, vattenledning, belysning o. s. v. redan vid samhällets anläggning, men ännu torde ett sådant förfarande blott i enstaka fall tillämpas. De förpliktelser med afseende på stadsplans genomförande, som åligga samhällena på grund af lagen om stadsplan och tomtindelning den 31 augusti 1907, kännas där-

för synnerligen betungande å sådana orter, som före lagens ikraftträdande föga eller intet åtgjort för samhällets reglering.

I främsta rummet innebära dessa förpliktelser inlösen af gatumark. I olikhet med förut är samhället numera skyldigt *dels* att i vissa i lagens åttonde och tolfte paragrafer särskildt angifna fall omedelbart inlösa mark, en skyldighet, som torde bli så mycket kännbarare, som dylika samhällen alltför ofta planerats utan hänsyn till dylika föreskrifter och alltså utan iakttagande af bestående äganderättsförhållande, *dels* att ansvara för gatas upplåtande i behörigt skick, hvilket i dylika redan till större delen bebyggda samhällen torde nödvändiggöra gatumarkens förvärfvande åt samhället.

I synnerhet den sistnämnda lösningsplikten torde komma att bli mycket betungande och ter sig dessutom för vederbörande samhälle ej sällan såsom i hög grad obillig.

Den mark, som samhället genom lagens föreskrifter kan blifva nödgad att lösa, har nämligen ofta i förväg af ägaren upplåtits till allmänt begagnande för tillfredsställande såväl af samfärdselns behof som för nedläggande af vatten- och afloppsledningar m. m.

Vanligen har så skett, då gatumarkens ägare själf är den ursprunglige ägaren till de kringliggande tomterna, vid hvilkas försäljning oftast de nödiga vägarna enligt särskildt aftal upplåtits till allmänt begagnande. Vägarnas anläggning och upplåtande utgör tydligen i dylika fall förutsättningen för tomternas försäljning och ett vinstbringande utnyttjande af jorden såsom byggnadsmark. Kostnaderna härför måste alltså af vederbörande ägare läggas till de allmänna utgifter, han har att vidkännas för sin affär. I allmänhet torde detta också vara fallet, i det att tomtpriset ökas med ett mot vägkostnaderna svarande belopp.

Att marken endast upplåtits med nyttjanderätt och icke med full äganderätt, kan stundom — fränsedt det fall, att vid de första upplåtelseerna något samhälle ännu icke kommit till stånd, på hvilket gatumarken kunnat öfverlåtas — bero på, att jordägaren icke ansett det unga samhället nog bärkraftigt att öfverta förvaltningen af de allmänna trafiklederna. Före stadsplanelagens ikraftträdande medförde emellertid detta icke så allvarliga olägenheter, då samhällets plikt att lösa gatumarken endast sällan och hufvudsakligen för att förhindra ett bebyggande i strid mot fastställd regleringsplan behöfde komma till utförande. Risker för ett dylikt bebyggande var naturligtvis icke så stor, då gatumarkens ägare borde hafva det största intresset af ett noggrant iakttagande af regleringsplanen, som han måhända själf uppgjort i syfte att försälja byggnadsmark.

I och med antagandet af denna lag, som genom skärpta bestämmelser afser att tvinga såväl samhället som den enskilde jordägaren att noggrannare än förut iakttaga fastställd stadsplan, torde emellertid samhällets lösningsplikt komma att få en helt annan och större betydelse. Det synes då böra tagas i öfvervägande, om ej sådan gatemark, som här afses, bör af ägaren afstås utan någon särskild ersättning från samhällets sida. Såsom ofvan framhållits, har ju jordägaren i de flesta fall skaffat sig ersättning för de kostnader, han haft att vidkännas för vägarna, genom en förhöjning af det ursprungliga tomtpriset. När gatemarken upplåtits till allmänt begagnande, så har den också för ägaren förlorat sitt värde. Något fall har icke blifvit bekant, då jordägaren för begagnandet af dylik mark af vidkommande tomtägare fordrat en årlig afgift utöfver den ersättning för vägnas underhåll, som han tilläfventyrs vid tomtförsäljningen kan ha tillförsäkrat sig. Lika litet som han sålunda af marken i fråga åtnjuter en årlig inkomst, lika litet har den för honom något som helst framtidsvärde, då med hänsyn till de rättsförhållanden, som vid upplåtelse tillfället voro rådande, någon senare försäljning knappast kan tänkas komma ifråga.

Ett uppenbart exempel på att jordägaren sålunda i själfva verket ansett och måste anse marken värdelös, anfördes också vid Första kammarens öfverläggning angående lagutskottets yttrande öfver min motion 20 mars förra året af herr von Friesen. Ägaren till gatemarken i ett municipalsamhälle utanför Stockholm hade öfverlåtit densamma på sin son, hvarvid i gåfvobrefvet uttryckligen bestämts, att ägare af tomter intill sagda gatemark skulle för all framtid ha rätt till obehindrad och fri samfärdsel å densamma, likaså därstädes nedlägga ledningar för vatten, aflopp o. s. v., hvilken bestämmelse, till förmån för alla dem som då och framdeles bodde å egendomen ifråga, i inteckningsprotokollet intogs som ett för all framtid gällande servitut, belastande den bortskänkta gatemarken. Till följd häraf åsattes denna mark en lång följd af år icke något taxeringsvärde. År 1901 upptaxerades den emellertid af bevillningsberedningen till 50,000 kronor såsom annan fastighet än jordbruksfastighet, en summa, som af vederbörande taxeringsnämnd höjdes till 100,000 kronor, enär i området ifråga ansågs ingå en mängd tomter lämpliga till bebyggande. Öfver denna taxering anförde ägaren hos pröfningsnämnden besvär, under anförande hufvudsakligen, att området belastades med ofvannämnda servitut, att det förr eller senare skulle med äganderätt öfvergå på samhället ifråga, och att det vid sådant förhållande hvarken kunde användas till bebyggande eller lämnade ägaren någon som helst inkomst, hvadan det borde som

dittills vara fritt från taxering. På grund häraf beslöt pröfningsnämnden att helt och hållet upphäfvä den åsatta taxeringen.

I detta fall är alltså från jordägarens sida tydligt uttaladt, att gatumarken för honom icke hade något värde. Åtskilliga andra fall torde utan svårighet kunna framvisas, där förhållandena i sak äro fullkomligt likartade, äfven om från jordägarnes sida ett dylikt formellt erkännande icke föreligger.

Genom stadsplanelagens ikraftträdande ändrades emellertid detta förhållande. Jordägaren skall till samhället afstå den upplåtna gatumarken, men har rätt att härför utfå ersättning. Denna mark fick sålunda plötsligt ett värde, som den förut icke haft, och som i de allra flesta fall måste anses som en opåräknad och omotiverad skänk till jordägarna. I det fall, som af herr von Friesen omnämndes, begär jordägaren sålunda numera en summa af icke mindre än 107,000 kronor i lösen för den gatumark, som han själf några år förut ansett fullkomligt värdelös.

Vid Första kammarens öfverläggning rörande motionen anfördes af herr von Geijer exempel på huru en dylik ersättningsskyldighet äfven under andra än här beskrifna förhållanden måste anses synnerligen öfverflödigt och obilligt. Den upplåtta gatumarken tillhörde i detta fall platsens samtliga tomtägare gemensamt, i det att hela området undergått ägostyckning, hvarvid för ägarnes gemensamma behof erforderliga vägar, gator och öppna platser undantagits. Emellertid togs vid tomternas värdering ingen hänsyn till delägareskapet i gatumarken, om hvilken till och med många tomtägare torde ha varit okunniga. Inteckning i tomt besvärade naturligtvis också gatumarken, ett förhållande, som dock var obekant för den sparbank, i hvilken åtskilliga dylika inteckningar belånats. Tydligt ansågs äfven nu den till allmän trafik upplåtta gatumarken värdelös, men måste icke dess mindre af Trelleborgs stad, med hvilken området sedermera införlifvades, inlösas, en procedur, som i detta fall blir särskildt besvärligt på grund af det stora antalet delägare i marken.

Det sålunda anförda exemplet visar tillika, att lagens nuvarande stadganden icke endast drabba de mindre, utan äfven de större samhällena. Af herr Boman anfördes under öfverläggningen vidare, att äfven Göteborgs stad haft liknande erfarenheter. Vid den ifrågasatta införlifningen af flera grannkommuner med Stockholm torde dylika fall också komma att inträffa.

Vare sig den till allmän trafik upplåtta gatumarken tillhör den *forne* ägaren af de kringliggande tomterna, såsom väl i regel torde vara fallet, eller dessa tomters *nuvarande* ägare, så måste sålunda en ändring af stads-

panelagen i den af det ursprungliga kommittéförslaget angifna riktningen vara i hög grad befogad.

Den grundtanke, på hvilken detta förslag hvilar, och som i gällande stadspanelag orubbad bibehållits, nämligen att samhället bör vara ägare till all gatumark, erhåller å andra sidan sin rätta belysning och motvikt i samma förslags stadgande, att ersättning ej skall utgå för afstående af till allmänt begagnande upplåten mark. Vid borttagandet af denna bestämmelse torde sammanhanget mellan dessa båda stadganden icke behörigen ha iakttagits. För åtskilliga yngre samhällen, där vid lagens ikraftträdande ännu stora delar af den upplåtna gatumarken voro i enskild ägo, har på grund häraf stora ekonomiska svårigheter inträddt. Som i förra årets motion framhålles, saknas t. o. m. icke exempel på att municipal-samhälle för att undgå stadspanelagens betungande förpliktelser anhållit om upphäfvande af byggnadsstadgans tillämpning å vidkommande municipalområde.

Af föredragande departementschefen anfördes vid anmälan af kommitterades förslag såsom skäl mot den här afsedda bestämmelsen, *dels* att svårigheter mången gång torde möta att rätt uppdraga gränserna mellan ett tillfälligt begagnande och ett stadigvarande upplåtande, och att under ett dylikt stadgande icke borde inbegripas väg, som varit tillgänglig, utan att rättighet därtill funnits, *dels* att det likaså vore obilligt, att utan ersättning mark skulle afstås, för hvars upplåtande ägaren icke varit i tillfälle att skaffa sig ersättning genom försäljning af tomter.

Delvis torde de sålunda framställda anmärkningarna vara af uteslutande formell art och sålunda genom en annan affattning af kommitterades förslag kunna undvikas. Hvad vidare angår invändningen, att en dylik bestämmelse på ett obilligt sätt kan drabba jordägare, som visserligen upplåtit gatumark, men icke varit i tillfälle skaffa sig ersättning genom tomtförsäljningar, så torde ett dylikt förhållande lätteligen kunna undvikas genom stadgande, att upplåten gatumark i enskild ägo må afstås till samhället endast i den mån, som bebyggandet utmed gatan fortskrider, och samhällets ansvar för gatas upplåtande i behörigt skick sålunda inträder.

Vid förra årets riksdag stödde lagutskottet sitt afstyrkande utlåtande väsentligen på departementschefens ofvan återgifna yttrande. Utom vissa formella betänkligheter anfördes af utskottet därjämte, *dels* att svårigheter kunna uppstå vid markens afskiljande från stamhemmanet samt vid en eventuell relaxering af ifrågavarande mark tilläfventyrs graverande inteckningar, *dels* att i motionen icke behörig hänsyn tagits till det fall, att

upplåtelsen endast afsett viss tid. I allmänhet ansåg utskottet, att de af motionären anförda olägenheterna till en stor del genom förtänksamhet från samhällenas eller deras invånares sida kunde förekommas, en synpunkt, som också betonades af lagutskottets ordförande under öfverläggningen i Första kammaren

Hvad angår frågan om dödandet af gatumarken möjligen graverande inteckningar, så yttrade herr von Geijer vid samma tillfälle, att den moderna lagstiftningen dock redan förut i annat sammanhang sysslade med samma fråga, hvilken i förevarande fall torde vara så mycket lättare att på ett tillfredsställande sätt lösa, som vid belåningen af dylika inteckningar vanligen ingen hänsyn toges till den säkerhet, gatumarken möjligen kan erbjuda. I det af herr von Geijer anförda fallet var ju lånegifvaren till och med okunnig om, att de belånade inteckningarna jämväl graverade gatumarken.

Att, såsom af utskottet påyrkats, hänsyn jämväl bör tagas till att upplåtelsen tilläfvventyrs skett endast på viss tid, torde vara öfverflödigt, då, såvidt man för närvarande känner, upplåtelse af gatumark på viss tid af naturliga skäl icke förekommer.

De olägenheter, som af lagens nuvarande stadganden framkallats, ha icke heller, i motsats mot hvad utskottet och dess ordförande framhållit, kunnat afhjälpas genom förtänksamhet från samhällenas eller tomtägarnes sida. Ofta ha nämligen dylika upplåtelser skett, redan innan samhällena ifråga bildats eller stadsplan blifvit fastställd. Och äfven om så icke vore fallet, är det svårt att föreställa sig, på hvad sätt samhällena skulle utan betungande uppoffringar kunna tillförsäkra sig äganderätten till de gator, som af en viss jordägare upplåtas i samband med tomtförsäljningar. Hvad åter tomtägarne angår, så kunna visserligen fall tänkas, då vid köp af respektive tomter vederbörande försäljare kunde förmås att jämväl öfverlåta äganderätten till angränsande gatudelar, men därmed torde icke mycket vara vunnet för samhällets räkning. Lösesumman för gatumarken måste i hvarje fall erläggas, och det är därvid likgiltigt, hvem markens ägare är.

Öfverhufvud synes lagutskottets ordförande under öfverläggningen utgå från, att lagens stadgande i dess nuvarande skick framför allt drabbade tomtägarne, då ju dessa voro skyldiga att inom vissa gränser ersätta samhället lösen för gatumark. En dylik ersättning behöfver emellertid som bekant af tomtägarne utgifvas, först då efter stadsplans fastställande nybyggnader blifvit å tomten uppförda. Då det här framför allt gäller gatumark i redan bebyggda delar af samhället, så är tomtägares ersättnings-skyldighet naturligen undanskjuten till en aflägsen framtid.

Slutligen framfördes såväl i lagutskottets utlåtande som under Första kammarens öfverläggning såsom skäl mot en lagändring i den af motionen angifna riktningen, att lagen redan nu stadgade, att vid bestämmande af ersättning för mark, som enligt särskildt aftal upplåtits till enskild utfartsväg eller till allmänt begagnande, hänsyn skall tagas till sådant förhållande.

Häremot torde böra erinras, att tolkningen af förevarande bestämmelse är öfverlåten åt expropriationsnämnderna, hvilka ha en naturlig benägenhet att vid uppskattning af gatumark följa de värden, som vid försäljning och eljest åsatts närliggande tomter. Denna benägenhet torde stadgandet i dess nuvarande sväfvande formulering icke kunna tillräckligt motverka. Om man därjämte tar i betraktande, att bestämmelsen förutsätter ett synnerligen omsorgsfullt utförande af samhällets talan, hvartill de nödiga krafterna af naturliga skäl endast sällan finnas att tillgå i småsamhällena, så torde dess effektivitet på goda grunder kunna dragas i tvifvelsmål. I hvarje fall kommer jordägaren med säkerhet alltid att genomdrifva, att han får ersättning för, hvad vägarna kostat honom i inköp och anläggning. Härigenom ha möjligheterna för spekulation i gatumark underlättats på ett sätt, som säkerligen icke varit lagstiftarnes afsikt.

Jag vill sålunda framhålla, att de nuvarande bestämmelserna i stadsplanelagens tjugonde paragraf ur det allmännas synpunkt äro fullkomligt otillräckliga, då någon ersättning för gatumark, som af ägaren för alltid upplåtits till allmänt begagnande och sålunda icke lämnar honom någon vinst, alls icke bör ifrågakomma. De berättigade intressen, som genom ett så generellt stadgande, som det af kommitterade föreslagna, kunna trädas för nära, torde behörigen kunna tillgodoses, utan att därför, som nu är fallet, samhället oskäligen betungas. I detta sammanhang torde måhända kommitterades förslag, att till domstols pröfning må hänskjutas frågan, om upplåtelse för alltid eller endast på viss tid föreligger, böra tagas under öfvervägande.

Därjämte vill jag betona vikten af, att en dylik lagändring så snart som möjligt kommer till stånd. Flera af de mindre samhällena befinna sig redan nu på grund af lagens nuvarande stadganden i ett verkligt nödläge. De ytterligare erfarenheter, som man med hänsyn till den relativt korta tid, lagen varit gällande, tilläfventyrs anser sig böra afvakta, komma med all säkerhet endast att bekräfta ofvanstående framställning och sålunda för åtskilliga småsamhällen innebära realiserandet af en betungande lösningsplikt, hvilken en senare lagstiftning icke är i stånd att förmildra. Endast genom en snar ändring kan deras läge i viss mån förbättras.

I de fall, där den ursprunglige jordägaren ännu har kvar gatumarken, synes af skäl, som ofvan framhållits, icke hänsyn till hans intressen böra förhindra, att en dylik lagstiftning förlänades återverkande kraft och äfven gällde sådan mark, som upplåtits före lagstiftningen ifråga, och det förefaller icke omöjligt, att därvid kan tagas sådan hänsyn till senare jordägares och inteckningshafvares rätt, att äfven ur deras synpunkt lagstiftningens återverkande kraft icke ter sig som en obillighet.

Vid behandling af detta ärende i Riksdagen förra året förenade sig Andra kammarens lagutskotts ledamöter uti en af herr Widén framlagd reservation, som åsyftade, »att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes verkställa utredning, i hvilken omfattning sådana samhällen, som afsågos i lagen angående stadsplan och tomtindelning den 31 augusti 1907, måtte berättigas att utan ersättning komma i besittning af gatumark, som utgjordes af enskild väg, som upplåtits till allmänt begagnande eller såsom utfartsväg, samt för Riksdagen framlägga förslag till ändring i nämnda lag i berörda hänseende».

Riksdagens Första kammare beslöt den 20 mars efter yttranden af herrar von Friesen, Bergendahl, von Geijer, Johan Östberg, Trygger och Boman att bifalla utskottsmajoritetens afslagsyrkande med 66 röster mot 37, som tillföll ett af herr Johan Östberg framställt yrkande af följande lydelse: »att kammaren skulle afslå utskottets hemställa och bifalla den vid utlåtandet fogade reservation med den ändring, att näst efter orden »utan ersättning» insattes orden »eller på mindre betungande villkor än enligt nu gällande bestämmelser kan blifva fallet».

Inom Andra kammaren behandlades lagutskottets uttalande den 23 mars, och efter ett anförande af herr Widén biföll kammaren utan votering den af honom afgifna reservationen. På grund af att kamrarna stannat vid olika beslut, hade frågan sålunda fallit i Riksdagen.

I syfte att något snarast möjligt måtte åtgöras i denna särskildt för municipalsamhällena betydelsefulla angelägenhet, vågar jag likväl ånyo framlägga ärendet, och göra det yrkande, hvarom minoriteten i Första kammaren förenade sig i föl.

Med hänsyn till hvad sålunda anförts tillåter jag mig vördsamt hemställa:

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning, i

hvilken utsträckning sådana samhällen, där lagen om stadsplan och tomtindelning den 31 augusti 1907 är tillämplig, må utan ersättning eller på mindre betungande villkor än enligt nu gällande bestämmelser med full äganderätt komma i besittning af gatumark, som upplåtits till allmänt begagnande, och om möjligt för nästkommande års Riksdag framlägga det förslag, hvartill utredningen kan gifva anledning.

Stockholm den 24 januari 1910.

Erik Palmstierna.
